

**“G‘ARB MAMLAKATLARIDA ZAMONAVIY OILAVIY
MUNOSABATLARNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI”**

**SH D P I pedagogika fakulteti
pedagogika kafedrası o‘qituvchisi**

Melinorov Husniddin

**SH D P I pedagogika fakulteti
pedagogika yo‘nalishi 1,24-guruh talabasi**

Qodirova Musallam

Eshbo‘riyev Sardor

Аннотация. Mazkur maqolada G‘arb mamlakatlarida zamonaviy oilaviy munosabatlarning shakllanishi, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillar ta‘sirida qanday o‘zgarib borayotgani tahlil qilinadi. So‘nggi o‘n yilliklarda G‘arb jamiyatlarida oilaning an‘anaviy modeli sezilarli darajada o‘zgarishga uchragan. Avvalo, shaxs erkinligi va individualizm tamoyillarining kuchayishi natijasida nikoh institutining ahamiyati kamayib, nikohsiz birga yashash (kohabitatsiya) va fuqarolik nikohlari keng tarqaldi. Shu bilan birga, gender tengligi va ayollarning mehnat bozoridagi faolligi oila ichidagi rollarni qayta shakllantirdi. Endilikda G‘arb oilalarida erkak va ayol o‘rtasidagi majburiyatlar ko‘proq tenglik asosida taqsimlanmoqda.

Аннотация. В статье анализируется формирование современных семейных отношений в западных странах и их изменение под влиянием социальных, экономических и культурных факторов. В последние десятилетия традиционная модель семьи в западных обществах претерпела значительные изменения. Прежде всего, в результате укрепления принципов личной свободы и индивидуализма снизилась значимость института брака, а широкое распространение получили сожительство и гражданский брак. В то же время, гендерное равенство и активность женщин на рынке труда изменили

распределение ролей внутри семьи. Теперь в западных семьях обязанности между мужчинами и женщинами распределены более равномерно.

Kalit soʻzlar: Gʻarb mamlakatlari, oilaviy munosabatlar, gender tengligi, individualizm, ijtimoiy evolyutsiya, demografik oʻzgarishlar, zamonaviy oila, nikoh instituti.

KIRISH.

Insoniyat taraqqiyoti davomida oila har doim jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida shakllanib kelgan. Har bir davr va madaniyatda oilaning tuzilishi, undagi rollar hamda munosabatlar tizimi oʻziga xos xususiyatlarga ega boʻlgan. Ayniqsa, Gʻarb mamlakatlarida soʻnggi asr davomida yuz bergan chuqur ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy oʻzgarishlar oilaviy hayotning mazmuni va shakliga sezilarli taʼsir koʻrsatdi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab shaxs erkinligi, gender tengligi va individual qadriyatlarning ustuvorligi kuchayib, anʼnaviy oila modeliga nisbatan yangicha yondashuvlar shakllandi.

Bugungi kunda Gʻarbda nikohga kirish yoshining oshishi, ajrimlar sonining ortishi, nikohsiz birga yashash va farzandsizlik holatlarining koʻpayishi kuzatilmoqda. Bu esa oila institutining transformatsiyasidan dalolat beradi. Shu bilan birga, jamiyatda oila qadriyati butunlay yoʻqolmay, balki zamonaviy ehtiyoj va qadriyatlarga moslashib bormoqda. Mazkur maqola aynan ana shu oʻzgarishlarning mohiyatini tahlil qilib, Gʻarb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini sotsiologik nuqtai nazardan yoritishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. Gʻarb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning oʻzgarishi sotsiologiya, psixologiya va madaniyatshunoslik sohalarida keng oʻrganilgan masalalardan biridir. Chet el tadqiqotchilari, jumladan, **Entoni Giddens (Anthony Giddens)** oʻzining *“The Transformation of Intimacy”* (1992) asarida zamonaviy Gʻarb jamiyatida yaqin munosabatlarning demokratlashuvi va “sof munosabatlar”

(pure relationship) konsepsiyasini ilgari suradi. Unga ko‘ra, hozirgi oilalar ko‘proq shaxsiy qoniqish va o‘zaro ishonchga asoslangan, biroq barqarorlik darajasi nisbatan pasaygan. **Ulrix Bek (Ulrich Beck)** esa *“Risk Society”* (1992) asarida modern jamiyatdagi individualizm kuchayishi natijasida oila shakllarining xilma-xillashuvi va an’anaviy rollarning susayishini qayd etadi. **Judith Stacey** va **Stephanie Coontz** kabi amerikalik olimlar esa ayollar ijtimoiy faolligining ortishi oilaviy tenglik va nikoh madaniyatining o‘zgarishiga olib kelganini ta’kidlaydilar.

O‘zbek olimlari ham bu jarayonlarga o‘z nuqtai nazaridan yondashgan. Masalan, **A. Nishonova** va **D. Mamatov** o‘z tadqiqotlarida oila institutining modernizatsiya jarayonlaridagi o‘rni hamda G‘arb tajribasidan oqilona foydalanish zarurligini ta’kidlaydilar. **M. Jo‘rayev** esa globalizatsiya sharoitida G‘arb qadriyatlarining o‘zbek oilaviy an‘analariga ta’sirini tahlil qilib, milliy qadriyatlarni saqlab qolish bilan birga zamonaviy modeldan ijobiy jihatlarni o‘zlashtirish kerakligini qayd etadi.

Xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, G‘arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning transformatsiyasi — bu faqat inqiroz emas, balki jamiyatdagi yangi ijtimoiy rollar, erkinlik va tenglik tamoyillarining mustahkamlanish jarayonidir. Shu jihatdan, G‘arb tajribasini tahlil qilish O‘zbekiston uchun ham dolzarb amaliy va nazariy ahamiyatga ega.

O‘zbek olimlari ham bu masalaga chuqur yondashgan. **A. Nishonova** oila ijtimoiy institut sifatida jamiyat barqarorligining asosiy tayanchi ekanini ta’kidlab, G‘arbdagi individualizm tamoyillarini o‘zbek mentalitetiga to‘g‘ridan to‘g‘ri tatbiq etish mumkin emasligini uqtiradi. **D. Mamatov** esa oila institutining modernizatsiyasi jarayonida milliy qadriyatlar va an‘analarni asrab-avaylash bilan bir qatorda G‘arb tajribasidan ijobiy jihatlarni o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi. **M. Jo‘rayev** o‘z tadqiqotlarida globalizatsiya natijasida G‘arb oilaviy qadriyatlarining O‘zbekiston jamiyatiga kirib kelishini tahlil qilib, bu holatni ijobiy va salbiy oqibatlar bilan bog‘laydi. **Sh. Turdiyeva** esa zamonaviy O‘zbekiston oilalarida gender tengligi, ayollarning iqtisodiy

faolligi va oilaviy mas'uliyat muvozanatini o'rganib, G'arb tajribasi milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashganda samarali natijalar berishini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy va o'zbek tadqiqotchilarning ishlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, G'arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning o'zgarishi bu ijtimoiy inqiroz emas, balki inson erkinligi, tenglik va o'zaro hurmat tamoyillarining kuchayishidir. Shu bilan birga, o'zbek olimlari fikricha, bu jarayondan faqat ijobiy tajribalarni tanlab, ularni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish muhim hisoblanadi.

Metodlar. Ushbu tadqiqotda G'arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini o'rganishda sotsiologik hamda taqqoslama tahlil metodlaridan foydalanildi. Avvalo, **tarixiy-tahliliy yondashuv** yordamida G'arb oilasining evolyutsiyasi, ya'ni an'anaviy modeldan zamonaviy shaklga o'tish bosqichlari o'rganildi. **Taqqoslama metod** orqali G'arb jamiyatlaridagi oilaviy model O'zbekiston oilaviy qadriyatlari bilan qiyoslanib, umumiy va farqli jihatlar aniqlab chiqildi.

Shuningdek, **kontent-tahlil** usuli asosida xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy maqolalari, monografiyalari va statistik ma'lumotlar o'rganildi. **Sotsiologik yondashuv** yordamida oilaning ijtimoiy institut sifatidagi funksiyasi, gender rollari, individualizm va kollektivizm o'rtasidagi nisbat tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy asosini G'arb olimlaridan **A. Giddens, U. Bek, J. Steysi, S. Kuntz**, hamda o'zbek tadqiqotchilaridan **A. Nishonova, D. Mamatov, M. Jo'rayev** va **Sh. Turdiyevalar**ning ishlari tashkil etdi. Bu metodlar yordamida G'arbdagi oilaviy munosabatlarning transformatsiyasi chuqur o'rganilib, ularning ijtimoiy-psixologik va madaniy sabablari aniqlab chiqildi.

Muammoli Vazifalar (Muammoga Asoslangan Ta'lim) G'arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning o'zgarishi murakkab ijtimoiy jarayon bo'lib, u bir vaqtning

oʻzida ijobiy va salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, ushbu mavzuni oʻrganishda muammoga asoslangan taʼlim yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv orqali talabalar yoki tadqiqotchilar real hayotdagi holatlar asosida fikrlash, tahlil qilish va muammoni hal etish koʻnikmalarini shakllantiradilar.

Quyidagi muammoli vazifalar ushbu mavzu doirasida ishlab chiqilishi mumkin:

1. **Muammo 1:** Nega Gʻarb mamlakatlarida anʼanaviy oila modeli zaiflashib bormoqda? Bunga qanday ijtimoiy va madaniy omillar sabab boʻlmoqda?

◆ **Vazifa:** Tarixiy, iqtisodiy va gender omillarni tahlil qilib, anʼanaviy modelni saqlab qolish yoki yangicha talqin qilish yoʻllarini taklif eting.

2. **Muammo 2:** Gʻarbda individualizm kuchaygani sari oilaviy masʼuliyat hissi qanday oʻzgaradi?

◆ **Vazifa:** Shaxsiy erkinlik va oilaviy majburiyatlar oʻrtasida muvozanatni taʼminlash mexanizmlarini aniqlang.

3. **Muammo 3:** Gʻarb tajribasini Oʻzbekiston sharoitida qanchalik darajada qoʻllash mumkin?

◆ **Vazifa:** Milliy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy oila modelini yaratish boʻyicha taklif ishlab chiqing.

4. **Muammo 4:** Gender tengligi oilaviy barqarorlikka qanday taʼsir koʻrsatadi?

◆ **Vazifa:** Chet el va Oʻzbekiston misolida taqqoslab, gender tengligining ijobiy va salbiy jihatlarini baholang.

Bu muammoli vazifalar orqali oʻquvchi yoki tadqiqotchi nafaqat nazariy bilimlarni oʻzlashtiradi, balki ularni tahlil, solishtirish va amaliy yechim ishlab chiqish jarayonida faol fikrlashga oʻrganadi. Muammoga asoslangan taʼlim yondashuvi, shu tariqa, oilaviy munosabatlar sohasida mustaqil qaror qabul qilish, madaniy farqlarni anglash va ijtimoiy masʼuliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Natija

O'tkazilgan tahlil va muammoli vazifalar asosida quyidagi natijalar aniqlanadi:

1. **G'arb mamlakatlarida oilaning transformatsiyasi:** So'nggi o'n yilliklarda G'arb oilasi an'anaviy modeldan sezilarli darajada uzoqlashib, individualizm va shaxsiy erkinlikka asoslangan yangi shakllarga o'tdi. Nikohsiz birga yashash, farzandsizlik holatlari va gender tengligining kuchayishi oilaning strukturaviy o'zgarishiga olib kelgan.
2. **An'anaviy qadriyatlarning saqlanishi va moslashuv:** G'arb oilasidagi o'zgarishlar inqiroz sifatida qabul qilinmaydi; ular yangi ijtimoiy modelning shakllanishini bildiradi. Shu bilan birga, oilaviy barqarorlik va farzand tarbiyasi kabi qadriyatlar yangi formatlarda saqlanmoqda.
3. **O'zbekiston kontekstida qo'llash imkoniyati:** O'zbek olimlari fikricha, G'arb tajribasi butunlay ko'chirilmasligi kerak, balki milliy qadriyatlar va an'analarni saqlagan holda, ijobiy jihatlarini integratsiya qilish maqsadga muvofiq. Bu esa zamonaviy oila modelini yaratishda muvozanatni ta'minlaydi.
4. **Gender tengligi va oilaviy barqarorlik:** Ayollarning iqtisodiy faolligi va oiladagi tengligi G'arb mamlakatlarida oila ichidagi rollarni qayta shakllantirdi. Ushbu jarayon, O'zbekiston sharoitida ham, oilaviy mas'uliyat va shaxsiy erkinlikni uyg'unlashtirish yo'li bilan qo'llanilishi mumkin.
5. **Muammoga asoslangan ta'limning samarasi:** Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muammoli vazifalar orqali o'rganilgan holatlar talabalar va tadqiqotchilarda mustaqil tahlil qilish, solishtirish va yechim ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu tarzda, ilmiy va amaliy bilimlar birlashadi, mavzuni chuqurroq anglash imkoniyati yuzaga keladi.

Muhokama. adqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, G'arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlarning o'zgarishi bir qator ijtimoiy va madaniy omillar bilan izohlanadi. Avvalo, individualizmning kuchayishi va shaxsiy erkinlik tamoyilining ustuvorligi

oilaning an'anaviy shakllarini qayta shakllantirdi. **Giddens** va **Beck** kabi xorijiy olimlar ta'kidlaganidek, zamonaviy oilalar ko'proq shaxsiy qoniqish va o'zaro ishonchga asoslanadi, biroq bu barqarorlikni kamaytirishi mumkin. Ushbu holat, natijalarda ham aniq aks etgan: nikohsiz birga yashash, ajrimlar va farzandsizlik holatlari ko'paygan.

Muhokamada muhim jihat shundaki, bu jarayonlarni faqat ijtimoiy inqiroz sifatida qabul qilish noto'g'ri. Natijalar ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar butunlay yo'qolmaydi, balki ular yangi sharoitga moslashadi. Masalan, G'arb mamlakatlarida gender tengligi kuchaygan bo'lsa-da, farzand tarbiyasi va oilaviy majburiyatlar turli formatlarda saqlanmoqda.

O'zbek olimlari — **Nishonova, Mamatov, Jo'rayev, Turdiyeva** — bu jarayonni milliy kontekst bilan solishtirishning zarurligini ta'kidlaydilar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, G'arb tajribasini O'zbekistonda tatbiq etishda milliy qadriyatlar va an'analarni saqlash muhim. Shu bilan birga, ijobiy tajribalarni integratsiya qilish oilaviy barqarorlik va gender tengligi muammolarini hal qilishda samarali bo'lishi mumkin.

Muammoga asoslangan ta'lim orqali o'rganilgan vaziyatlar shuni ko'rsatdiki, talaba va tadqiqotchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki amaliy yechim ishlab chiqish va ijtimoiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu tarzda, muhokama bo'limi natijalarni kengroq kontekstda tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Xulosa Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, G'arb mamlakatlarida oilaviy munosabatlar sezilarli darajada transformatsiyaga uchragan. An'anaviy oila modeli shaxsiy erkinlik, individualizm va tenglik tamoyillariga moslashgan zamonaviy oilaviy shakllar bilan

almashtirilmoqda. Bu jarayon ijtimoiy inqiroz sifatida emas, balki oilaviy munosabatlarning yangi shakllanishi sifatida baholanishi lozim.

O‘zbek olimlari fikricha, G‘arb tajribasini O‘zbekiston sharoitida to‘liq tatbiq etish mumkin emas; milliy qadriyatlar va an‘analarni saqlash bilan bir qatorda, ijobiy tajribalarni integratsiya qilish lozim. Shu orqali oilaviy barqarorlikni mustahkamlash, gender tengligini rivojlantirish va zamonaviy oilaviy muammolarni hal qilish mumkin.

Muammoga asoslangan ta‘lim (problem-based learning) yondashuvi esa talabalar va tadqiqotchilarda mustaqil tahlil, solishtirish va yechim ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon ilmiy va amaliy bilimlarni birlashtiradi, mavzuni chuqurroq anglash imkoniyatini yaratadi.

Takliflar

1. **Milliy qadriyatlarni saqlash:** G‘arb tajribasini o‘rganishda, O‘zbekiston oilaviy qadriyatlari va an‘analarini saqlash asosiy mezon bo‘lishi lozim.
2. **Zamonaviy oilaviy modelni rivojlantirish:** Individualizm va shaxsiy erkinlik tamoyillarini milliy kontekstga moslashtirish orqali oilaviy barqarorlikni mustahkamlash.
3. **Gender tengligini oshirish:** Ayollarning iqtisodiy va ijtimoiy faolligini rag‘batlantirish, oiladagi majburiyatlarni teng taqsimlash.
4. **Muammoga asoslangan ta‘limni kengaytirish:** Talabalar va tadqiqotchilarda muammoli vazifalar orqali mustaqil fikrlash, tahlil va amaliy yechimlar ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
5. **Ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish:** G‘arb mamlakatlaridagi oilaviy tendensiyalar va ularning O‘zbekiston sharoitiga moslashuvini chuqur o‘rganish, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

□ Javohir Jovbo‘riyev “Globallashuv jarayonida yoshlar‘da yuzaga keladigan muammolar va oilaviy munosabatlarga ta‘siri” mavzusida maqola chop qilgan. wosjournals.com

□ Xazrat Jabborov va Munisa Saparova “Oila mustahkamligini ta‘minlashning psixologik omillari” nomli maqolada oilaviy munosabatlarga psixologik jihatdan yondashgan.

□ Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies* (1992) — Giddens zamonaviy jamiyatda yaqin munosabatlar qanday o‘zgarayotganini, “sof munosabat” (pure relationship) va “plastik jinsiylik” (plastic sexuality) tushunchalari orqali tahlil qiladi. Stanford University Press+1

□ Ulrich Beck va Elisabeth Beck-Gernsheim, *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences* (2001) — ushbu asar individualizm va oilaviy institutlar o‘zgarishini ijtimoiy-strukturaviy jihatdan ko‘rib chiqadi. us.sagepub.com+1